

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/2 2022 s. 527-537, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

DE- FİİLİYLE YAPILAN BİR EKŞİLTİLİ CÜMLE TİPİ ÜZERİNE

Selma GÜLSEVİN*

Geliş Tarihi: Mart, 2022

Kabul Tarihi: Haziran, 2022

Öz

Aramızdaki en etkili iletişim yolu olan dil, iletişim alanındaki ve anındaki ihtiyacı karşılamak üzere değişik şekillerde ve yollarla yapılır. Aynı duygu veya düşünceler, kullanıcı ve alıcının dili kullanma becerisi, tecrübesi, niyeti gibi değişik faktörlerden dolayı farklı şekillerde ifade imkânı bulur. Bazen tekrara düşmemek, en az çaba ilkesi, alıcının birtakım şeyleri bildiğini veya doğru tamamlayacağını düşünmek, bazen de cümledeki vurguyu değiştirme niyeti cümlelerde eksiltili yapıların oluşması sonucunu doğurur.

Bu makalede ele aldığımız konu ana cümlesinin yüklemi de- fiili olan cümlelerde karşımıza çıkan bir eksilti modelidir. Yüklemi de- fiili olan bazı cümlelerde cümlelerin nesnesi durumundaki aktarma cümlelerinin bir kısmı de- fiilinden önce, bir kısmı de- fiilinden sonra kullanılabilir. Çalışmanın amacı, yüklemi de- fiili olan ve yüklemden sonra kullanılıp nokta, noktalı virgül veya virgül ile yüklemden ayrılan aktarma cümlelerinin dikkatlere sunulup, bunlarda cümlelerin sonunda bulunan ve yüklem vasfına sahip sözlerin cümlelerin yüklemi olmadığına dikkat çekmektir.

Anahtar Sözcükler: Eksilti, eksiltili cümle, devrik cümle, de- fiili, söz dizimi.

ON AN ELLIPTICAL SENTENCE TYPE MADE WITH THE VERB DE- (TO SAY)

Abstract

Language, the most effective way of communication among people, is structured in different ways meet the need at the moment of communication. The same feelings or thoughts can be expressed in different ways due to different factors such as the user and receiver's ability to use the language, experience and intention. Sometimes avoiding repetition, the principle of least effort, thinking that the recipient knows something or will complete it correctly, and sometimes the intention to change the emphasis in the sentence results in the formation of elliptical structures in the sentences.

The subject we are discussing in this article is an ellipsis model that appears in sentences where de- is the predicate of the main clause. In some sentences whose predicate is de-, some parts of the reported statements, when they are the objects of sentences, could be used both before and after the predicate. The aim of this article is to draw attention to the fact that in the sentences where de- is the predicate and the reported statements are the objects and separated by a period, comma or a semicolon, the words that are regarded predicate are, indeed, are not the predicates of such sentences.

Keywords: Ellipsis, elliptical sentence, inverted sentence, to say, syntax.

* Doç. Dr.; Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, selmagulsevin@gmail.com

Giriş

Cümle, bütün dilbilgisi kitaplarında, diğer özelliklerinin yanında, en temel vasfı olan yargı bildirmesiyle tanımlanır. Cümledeki yargı bildiren unsur da ya çekimli bir fiildir ya da ek-fiille çekimlenmiş bir isimdir. Cümle türleri, yüklem temelli olarak sınıflandırılır. Yüklem, isim ya da fiil oluşu, cümledeki yeri, anlamı cümle incelemelerindeki sınıflandırmanın temel unsurlarıdır.

Yüklem, bulunduğu yere göre cümleler devrik ya da kurallı cümle olarak adlandırılır. Devrik cümleler, yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir. Kurallı cümlelerde yüklem olan unsur Türkçenin yapısı gereği sonda bulunur. Bu kural ve tespitlerden yola çıkarak her zaman bir söz dizisinin sonunda bulunan çekimli unsuru o cümlenin yüklemi olarak kabul edebilir miyiz veya her durumda cümlenin sonundaki çekimli unsur o cümlenin yüklemi midir? Bu sorulara cevap verirken, iki kavramı dikkate almak gerekir. Bunlardan biri, Türkçede dolaysız anlatım / aktarma cümleleri, ikincisi de eksilteli cümle kavramlarıdır.

En etkili iletişim yolu olan dil, anlaşmada duyulan ihtiyaca göre şekillenmektedir. Bazen bir kelime kendimizi ifade etmek için yeterli olurken bazen onlarca kelime yetmeyebilir. Dili kullanırken iletişimi aksatmadan ve koparmadan ifadeyi güçlendirmek, kolaylaştırmak veya vurgulamak gibi amaçlarla başvurulan bazı yollar vardır. Eksiltim, devrik yapı kullanımı gibi yollar bunlar arasında sayılabilir.

Bu makalenin konusu, aktarma ifadelerinin nesne olarak kullanıldığı ana cümlesinin yüklemi de- fiili olan bir eksilteli cümle tipidir. Bu tip cümlelerde de- fiili değişik zaman / kip ve şahıslarla çekimlenebilir ancak makalenin sınırlandırılması bakımından de- fiilin bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs ile çekimlendiği örnekler tercih edilmiş, yüklem dışındaki öğeleri söylenmemiş olan veya söylenmemiş yüklemeleri başka bir fiil olan eksilteli cümleler bu çalışmaya konu edilmemiştir.

İnceleme ve Tartışma

Bu makalenin amacı, söz dizimi çalışmaları sırasında hatalı yorumlanabildiğini gördüğümüz bir yaklaşıma dikkat çekmektir. Öğrencilerle yaptığımız çalışmalarda dedi yüklemine eksiltilmesiyle oluşturulmuş bir cümle tipinin eksilteli olduğunun fark edilmediği, söz dizisinin sonundaki yüklem cümlenin yüklemi olduğu yanlışlığına düşüldüğü fark edilmiştir.

Söz konusu olan cümle tipi, aktarma cümle / cümlelerinin nesne olup dedi yüklemine kullanıldığı ve yine dedi yüklemine bir kısım nesne veya nesnelere de yüklemden sonra sıralanmış gibi görüldüğü ama aslında eksilteli cümlelerin kullanıldığı cümle yapısıdır.

Şu örnekleri incelemek, konuyu daha iyi anlatabilir:

- (1) - *Ben biraz çalışacağım ... dedi. Hemen odadan çıktı.* (Uşaklıgil, 1988)
- (2) - *“Demek bugün gömeceksiniz?” dedi onlara.* (Atay, 2000)
- (3) - *Biliyorum, dedi, Mevlevi kıyafetiyle eskiden çekilmiş bir resminizi vaktiyle görmüştüm. Babanızdan gizli çekmişler.* (Tanpınar, 2013)
- (4) - *Ne kadar duygusalsın! dedi; görüş ve düşüncelerinin bir bölümü doğru; ama sorunu yanlış değerlendiriyorsun.* (Uşaklıgil, 1988)

(5) - *Ben sizi tanıyorum, dedi. Sabahleyin aynı vapurda geldik. Siz, İclal'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz.* (Tanpınar, 2013)

Yukarıda verilen cümleler incelendiğinde birbirinden farklı yapılarda oldukları görülür. Numaralandırılmış her bir cümle için şu tespitleri yapabiliriz:

(1) Burada birbirinden noktayla ayrılmış iki cümle vardır. Bu cümleler öğeleri bakımından;

- Ben biraz çalışacağım ... (b.siz n.) dedi (y.). Hemen (z.) odadan (y.t.) çıktı (y.) dizilişindedir. İkinci cümle, birinci cümlenin dedi yüklemine tamamlamayan müstakil bir cümledir.

(2) “Demek bugün gömeceksiniz?” (b.siz n.) dedi (y.) onlara (y.t.) dizilişindeki cümle, yüklemi dedi olan, yer tamlayıcısı yüklemden sonra kullanılmış devrik bir cümledir. Bu devrik cümlede, yüklem ile kendisinden sonra gelen yer tamlayıcısı arasında herhangi bir noktalama bulunmamaktadır.

(3), (4) ve (5). maddedeki cümleler, (1) ve (2). maddede yer alan cümlelerden daha farklı özellikler taşımaktadır.

Bu üç örneğin yanlış yorumlandığını düşündüğüm çözümlmeleri ile doğru olduğunu düşündüğüm çözümlmeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yanlış Yorum	Doğru Yorum
-Biliyorum (b.siz n.), dedi (y.), Mevlevi kıyafetiyle eskiden çekilmiş bir resminizi (b.li n.) vaktiyle (z.) görmüştüm (y.). Babanızdan gizli (z.) çekmişler (y.).	-Biliyorum,(b.siz n.) dedi (y.), Mevlevi kıyafetiyle eskiden çekilmiş bir resminizi vaktiyle görmüştüm (b.siz n.) [dedi] . Babanızdan gizli çekmişler (b.siz n.) [dedi]
-Ne kadar duygusalsın! (b.siz n.) dedi (y.); görüş ve düşüncelerinin bir bölümü (ö.) doğru (y.); ama (cdö) sorunu (b.li n.) yanlış (z.) değerlendiriyorsun (y.).	- Ne kadar duygusalsın! (b.siz n.) dedi (y.); görüş ve düşüncelerinin bir bölümü doğru (b.siz n.) [dedi] ; ama sorunu yanlış değerlendiriyorsun (b.siz n.) [dedi]
-Ben sizi tanıyorum (b.siz n.), dedi (y.). Sabahleyin (z.) aynı vapurda (z.) geldik (y.). Siz (ö.), İclal'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz (y.).	-Ben sizi tanıyorum (b.siz n.), dedi (y.). Sabahleyin aynı vapurda geldik (b.siz n.) [dedi] . Siz, İclal'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz (b.siz n.) [dedi] .

Makalede ele alıp eksiltildiğini söylediğimiz cümle tipi dil bilgisi kitaplarında ve söz dizimi ile ilgili kaynaklarda müstakil olarak değerlendirilmemiştir. Ancak, bu açıdan olmasa da, iki kaynaktan dolaysız anlatım veya eksiltildiği cümleler anlatılırken verilen örneklerden konuya bizim bakış açımızla bakılmadığı anlaşılmaktadır.

1. Özmen (2008: 271-272), tarihî ve çağdaş Türkçede dolaysız anlatımı anlattığı bildirisinde, *de-* fiiliyle yapılan dolaysız anlatımı sınıflandırıp açıkladığı çalışmasında, *ana cümlesi devrik yapıda olan dolaysız anlatım cümleleri* başlığı altında şu cümleleri verir:

a) “Şöyle saçığın altına gelin” diyordu kız (Taner, 1999, s. 19)

b) Benimki, donmuş elleriyle sinirli hareketler yaparak elimi tutar; yüreğinin üstüne kor:

-Bak, derdi, nasıl çarpıyor! Kırk güne kadar ölürsem sebep sensin! (Orhan Kemal, 2000, s. 7)

c) Gazi:

-Dur, dedi, şu Reşat'la Ahmet'i bulalım (Orhan Kemal, 2000, s.8)

(a) örneği, cümlenin öznesinin yüklemden sonra geldiği devrik bir cümledir.

(b) örneğindeki “-*Bak, derdi, nasıl çarpıyor! Kırk güne kadar ölürsem sebep sensin!*” cümlesi, her ne kadar, sadece “*Bak, derdi, nasıl çarpıyor*” bölümü mü yoksa “*Kırk güne kadar ölürsem sebep sensin*” bölümü de mi kastedildi anlaşılmasa da, yazar tarafından devrik cümle kabul edilmiştir.

(c) örneğindeki cümlelerin de “-*Dur, şu Reşat’la Ahmet’i bulalım, dedi*” şeklindeki kurallı bir cümlelerin devrik bir şekli olduğu değerlendirilmiştir.

Yukarıdaki cümleler değerlendirilirken noktalama işaretleri dikkate alınmamış, konu devrik cümle yapısı olarak düşünülmüş görünmektedir.

2. Bir başka çalışmada eksilti konusuyla ilgili olarak verilen örnek ve onda gösterilen eksilti de dikkat çekicidir:

Ben sırasıyla altı defterden, rastgele sayfalar okudum, dedi. Geride on iki defter daha var. Vapurum olmasaydı okurduk. İstanbul’a inmeye mecburum. Ferit dalgındı. Birdenbire doğrularak: Ben de! (İstanbul’a inmeye mecburum.) dedi (Korkmaz, 2007, s. 82).

Bu örnekte eksiltilmiş olan kısmın (*İstanbul’a inmeye mecburum.*) sözleri olduğu her iki çalışmada da parantez içine alınarak gösterilmiştir. Oysa yukarıdaki metnin mantıksal yapısı gereği “*Geride on iki defter daha var (dedi). Vapurum olmasaydı okurduk (dedi). İstanbul’a inmeye mecburum (dedi)*” cümleleri de *dedi* yüklemeleri söylenmediği için eksiltile cümlelerdir. Bu cümlelerle, kendilerinden önceki cümle anlamsal ve mantıki bir ilişki içindedir.

“*Ben sırasıyla altı defterden, rastgele sayfalar okudum, dedi*” cümlesindeki “*Ben sırasıyla altı defterden, rastgele sayfalar okudum*” nesnesi, nasıl yazar/anlatıcı tarafından aktarılmışsa, *dedi* yükleminden sonra sıralanan “*Geride on iki defter daha var. Vapurum olmasaydı okurduk. İstanbul’a inmeye mecburum*” cümleleri de yazar/anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Bu cümlelerde bu cümleleri söyleyen kişi konuşmamaktadır. Dolayısıyla da bu cümlelerin yüklemeleri her ne kadar çekimli olup yüklem vasfına sahip iseler de “*var, okurduk, inmeye mecburum*” değildir, eksiltilmiş olan *dedi* yüklemeleridir. Değerlendirme yapılırken cümleler arasındaki nokta işaretinin birbirinden bağımsız cümleleri ayırdığı, bu cümlelerin ilk cümleyle ilgisiz oldukları varsayılmış görünmektedir.

Metinler oluşturulurken yazarın sözleri dışında başkalarından nakledilen sözler metnin yapısına göre dolaylı ya da dolaysız anlatım yollarından biri tercih edilerek aktarılır. Dolaylı ve dolaysız anlatım, başkalarından nakledilen cümlelerin konuşma veya yazıda aktarılma biçimidir. Bu makalenin konusu birinin sözlerinin, hiç değiştirilmeden olduğu gibi aktarıldığı dolaysız anlatım cümleleri ile de ilgili olduğundan dolaylı anlatıma değinilmemiştir. Aktarma cümlelerinin, genellikle dolaylı ve doğrudan anlatım konularında örnekleri verilmekte, müstakil bir konu olarak incelenmemektedir. Aktarma cümlesi terimi de sınırlı sayıda çalışmada yer almaktadır. Aktarılan ifade genellikle ya yüklemi *de-* olan bir ana cümleye bağlanır ya da *de-* fiilinin fiilimsi ekleriyle kullanılan biçimine bağlanarak birlikte cümlede bir öge veya bir ögenin bir parçası olur. Bazen de *de-* fiilinin fiilimsi ekleriyle kullanılan biçimine bağlanmadan da kelime gruplarının içinde yer alabilir (Türkmen, 2018, s. 275; Özmen, 2016, s. 201; Karahan, 2015, s. 45; Gümüşatam, 2013, s. 1540).

- “*Demek bugün gömeceksiniz?*” *dedi onlara* (Atay, 2000)
- *Turgut durmadan, kendi kendine: “Hayır, o aptaldır, bu gülümseme sahtedir,” diye tekrarlıyordu.* (Atay, 2000)

- “Zorlara dağlar dayanmaz.” itikadında olan bir milletin azmi ile bu yalçın sahile, bu muazzam taş eserin temellerini atmış (Karahana, 2015, s. 45)

Dolaysız anlatımla cümle aktarmanın başka yolları da vardır (Özmen, 2008, s. 272). Konuya makalemizle ilgisi ölçüsünde değinilmiştir.

Herhangi bir edata bağlanmamış olan aktarma cümleleri, yüklem olan *de-* fiiline nesne göreviyle bağlanır.

“Remzi Tarakçı, alçaklığını ta gençliğinde ortaya koymuştu ya, onu geç. Dar dünyanın bir delikanlısıydı o da. Bunu anlayabiliriz,” (b.siz n.) dedi (y.) ansızın (z.) (Ağaoğlu, 2014).

Ele aldığımız konu, yüklemi *de-* fiili olan bir cümlelerin aktarma cümlelerinden oluşan nesnelere bir kısmı yüklemden önce, bir kısmı ise yüklemden sonra sıralandığında, yüklemden sonrakilerin nasıl değerlendirileceğidir.

Aşağıdaki cümleler söylediğimiz özelliklere sahip bir metin parçasıdır. Bu metinde yer alan cümlelerin öğeleri nelerdir?

- - Siz imzalayınız yeter, dedi müsteşar. // Raporlu olacaksınız, // vazifeye bir ay sonra başlayacaksınız // (Tunç, 2002)

Bu soruya şu iki farklı cevabın verilebileceğini öngörebiliriz.

1. - Siz imzalayınız yeter (b.siz n.), dedi (y.) müsteşar(ö.). // Raporlu olacaksınız (y.), // vazifeye (y.t.) bir ay sonra (z.) başlayacaksınız (y.).
2. - Siz imzalayınız yeter (b.siz n.), dedi (y.) müsteşar(ö.). // Raporlu olacaksınız(b.siz n.) (dedi), // vazifeye bir ay sonra başlayacaksınız (b.siz n.) (dedi).

Sorduğumuz soruya verilen cevaplardan hangisinin metnin kurgusuna göre doğru olduğunu tespit etmek için birkaç noktanın dikkate alınması gerekmektedir.

Bu noktalar, şöyle sıralanabilir:

1. Yüklem eksiltilebilir mi?
2. Bu cümleler devrik cümle olarak değerlendirilebilir mi? Devrik cümlelerde noktalama nasıl kullanılır?
3. Bir metinde yer alan cümlelerin kim tarafından aktarıldığı veya kimin ifadeleriyle aktarıldığı önemli midir?

Bu sorulara cevap vermeye çalışarak doğru cevabı tespit edebiliriz.

1. Eksilti, çeşitli kaynaklarda, *eksiltim, eksiltme, eksilti, düşünüm, ellipsis*, (cümle için) *kesik* gibi farklı isimlerle ele alınmış bir konudur. Kaynaklarda ifade edildiği gibi dilde ses, ek, kelime, kelime grubu veya cümle ögesi düzeyinde dilin imkânları ölçüsünde, yüklem de dâhil olmak üzere eksiltilebilir olabilmektedir. (Korkmaz, 2007, s. 81; Karaağaç, 2013, s. 366-370; Karaağaç, 2012, s. 517; Gümüşatam, 2013, s. 1540).

Isıcak > sıcak, burunum > burnum

Dışarıda yağmur yağıyor(du), herkes sağa sola koşuşturuyordu.

Düdüklü tencere > düdüklü

-Yarın bize gelir misin?

-(Yarın size) Gelirim

Genel kabullere göre eksilti; zamandan ve emekten tasarruf ederek anlatımda kolaylık sağlamak, tekrara düşmemek, dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çaba ilkesi, okuyanın / dinleyenin birtakım şeyleri bildiğini, konuşmayı dikkatle dinlediğini sanmak ve duyduklarını doğru yorumlayabileceğini düşünmek gibi sebeplerle yapılmaktadır (Korkmaz, 2007, s. 81; Karaağaç, 2013, s. 370; Üstünova, 1998, s. 162-163; Emre, 2018).

Üstünova, “Eksiltelerin bir kısmının da tıpkı tekrarlar gibi daha çarpıcı, daha etkili anlatımlara ulaşmak için yapıldığını görmezden gelemeyiz” (1999,s. 94) der.

Eksilteli cümlelerin yüklemi ya da başka öğeleri söylenmemiş olabilir. Cümlelerin tamamlanması dinleyenin anlayışına bırakılır. Bunun için de eksilteli cümlelerde, söylenmemiş unsurlar kestirilebilir, dinleyen tarafından anlaşılabilir boşluklar oluşturur. Boşluklar yani eksiltmeler, önceki ya da sonraki cümlelerin yardımıyla tamamlanabilir.¹

2. Devrik cümle, yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklemde yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümlelerde cümlelerin diğer öğelerinden biri, bir bölümü, birkaçı veya hepsi yüklemden sonra gelebilir (Karahana, 2015, s. 101; Özmen, 2016, s. 211).

Bir kural olarak belirlenmemişse de söz dizimi kaynaklarında veya edebî metinlerde yaptığımız incelemeler, devrik cümlelerde yüklemden sonra gelen unsurlar ile yüklem arasında genellikle hiçbir noktalama işareti konmadığını veya nadir olarak bazı cümlelerde noktalamanın kullanıldığını göstermektedir (Karahana, 2015, s. 100-102; Böler, 2019, s. 253-254; Özmen, 2016, s. 211-214; Karaağaç, 2017, s. 250).

“Demek bugün gömeceksiniz?” dedi **onlara**. (Atay, 2000)

“Dağa taşta bakarsın, Allah'ın gücünü unutmazsın, ormanların yeşili, yaylaların esintisi yüreğini temizler, ıssızda, canın çekse de kötülük edemezsin. Nerede bulur Rab İsa'yı arayan, ıssızda bulur, kâhya” demiş **rahmetli babam...** (Tahir, 1969)

Günlük güneşlikken bile soğuk oluyor **ortalık**. (Baykurt, 2015)

Üstüne üstlük, sahnenin ortalık yerine öyle durup dururken pat diye düşüveren bu mühendis bozması çok da iyi yazmıyor muydu **size**. (Atay, 2000)

“Müsaade etmem,” dedi **Selim soğukkanlılıkla**. (Atay, 2000)

İlk kez 1936'larda çıktı ortaya Sait Faik Semaver adlı öykü kitabıyla, soyadını kullanmadan. (Böler, 253)

Kulaklarım, duyarlılığımı Münir Nurettinlerde, Safiye Aylalarda, Müzeyyen Senarlarda bulan bir Türk müziğiyle doluyken, günün birinde, klasik Batı müziğiyle tanıştım, **bir güzel rastlantıyla**. (Böler, 2019, s. 254)

¹ Eksiltmeler konusuna farklı bir bakış açısıyla değerlendiren Üstünova, yüzey yapıda yer alan göstergelerin kılavuzluğunda tüm alıcılar tarafından aynı biçimde doldurulan, kestirilebilirlik özelliğine sahip boşluklarla her alıcı tarafından kendi bilgisi, görgüsü, eğitim düzeyine göre doldurulan, kestirilebilirlik özelliği taşımayan boşlukların birbirinden ayrılmasını gerektiğini belirtir. Tüm alıcılar tarafından aynı biçimde tamamlanan kestirilebilirlik özelliği olan boşluklara eksilti, her alıcı tarafından kendi bilgisi, görgüsü, eğitim düzeyine göre tamamlanan, kestirilebilirlik özelliği taşımayan boşluklara eksiklik demenin uygun olacağını ifade eder (Üstünova. 2010).

Bu makalede inceleme konusu yaptığımız cümle modelinde ise *dedi* yüklemi ile ondan sonra sıralanan ve nesne olduğu açık olan unsurlar arasında mutlaka bir noktalama işareti kullanılmıştır. Bu noktalama işareti yazarın tercihine bağlı olarak nokta, virgül veya noktalı virgül olmaktadır. Bu cümleler tırnak işareti içine alınmış veya alınmamış olabilir.

a. Nokta kullanımı

- *Arkadaşım "Bir derdin mi var?" dedi. "Buraya çıkınca seni gördüm. O kadar dalgındın ki, yanına sokulduğumu duymadın. Ne var kuzum?" (Seyfettin, 1998)*
- *"Ağalar" dedi. "Bugün kaleyi alacağız. Ben iki saate kadar geleceğim. Şimdi hepiniz hazır olun."(Seyfettin, 2013)*
- *Yemleri satan kadın:*
-Taphane'de hastaları da var, dedi. Onlara da serpin, sevaptır. (Tanpınar, 2013)
- *Mümtaz, kendisine tanıtıldığı zaman genç kadın gülerek:*
- Ben sizi tanıyorum, dedi. Sabahleyin aynı vapurda geldik. Siz, İclal'in arkadaşı Mümtaz Bey'siniz. (Tanpınar, 2013)
- *Maarif Müdürü gülerek:*
- Zahmet etmeyin efendim, malum, dedi. Zehra vilayetin en maruf bir simasıdır. (Güntekin, 2019)
- *Kolunun diyetini benim verdiğimi unutuyorsun galiba! dedi. Ben olmasaydım şimdi çolak kalacaktın... (Seyfettin, 2010)*
- *Yürekli bir adam gerekli, paşalar... dedi. Biz onun sırmalara, altınlara, elmaslara boğarak gönderdiği elçisine padişahımızın elini öptürmedik, ancak dizini öpmesine izin verdik. Kuşkusuz o da karşılıklı bulunmaya kalkacak. (Seyfettin, 2020)*

b. Virgül kullanımı

- *-“Mademki okuyorsun, dedi, bari en iyisini oku.” (Tanpınar, 2013)*
- *Macide yumuşak ve taze çimen rüyası sesiyle cevap verdi:*
- Hep böyle Mümtaz, dedi, hep böyle... (Tanpınar, 2013)
- *Az sonra içeri giren Abbas'a, "Delikanlıyı muhasebe servisine götür, Nazif Bey'e teslim et," dedi, "ben şimdi Nazif Bey'i arayıp bilgi vereceğim." (Kulin, 2012)*
- *"Çiçekleri yolup durma, yazıktır" dedi babası, "Bozkırda susuz büyür çiçek ve kısadır ömrü. Kıymetini bilmek gerek. Gözlerinle sev, koparma. Bak nasıl süslüyor kır çayırları." (Kulin 2018)*

c. Noktalı virgül kullanımı

- *Bir müddet düşündü. Yüzü alt üst olmuştu. Nihayet:*
- Efendi, dedi; nereye gittiğimi ne sorarsın? Geldiğim yeri sana söyledim, yetmez mi? (Tanpınar, 2005)

3. Bir metnin doğru anlaşılmasında cümlelerin kim tarafından veya kimin ağzından anlatıldığına tespiti önem taşımaktadır. Metnin kimin ağzından aktarıldığını yanlış tespit etmek, cümleyi yanlış tahlil etmemize, cümle öğelerini de yanlış anlamamıza yol açar.

Aşağıdaki cümlelerin tamamı yazar/anlatıcı tarafından söylenmektedir. Bunu tespit edemezsek yanlış çıkarımlar yaparız. Metnin mantıksal kurgusuna göre cümlelerin doğru ve yanlış çözümlenmesi şöyle olmalıdır:

Yanlış Yorum	Doğru Yorum
- Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz (b.siz n.), dedi (y.); (g.ö.:ben) o burada bulunsaydı ne karşılık verirdi (b.siz n.) bilmem (y.), ama (cdö) (g.ö.: ben) öyle (z.) sanıyorum (y.) ki (cdö) sadece bir gülümsemeyle (z.) susardı (y.).	- Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz (b.siz n.), dedi (y.); o burada bulunsaydı ne karşılık verirdi bilmem (b.siz n.) [dedi], ama öyle sanıyorum ki sadece bir gülümsemeyle susardı (b.siz n.) [dedi].

Ayrıca “*dedi*” yükleminden sonra kullanılan noktalı virgül bu cümlelerin “*Demin Hüseyin Nazmi için bir şey söylüyordunuz, o burada bulunsaydı ne karşılık verirdi bilmem, ama öyle sanıyorum ki sadece bir gülümsemeyle susardı dedi*” şeklindeki kurallı bir cümlelerin devrik hâli olmadığını da işaretidir.

Sonuç

Aktarma cümle/cümlelerinin nesne olup *dedi* yüklemine kullanıldığı ve yine *dedi* yüklemine bir kısım nesne veya nesnelere de yüklemden sonra sıralanmış gibi görüldüğü cümlelerde, *dedi* yükleminden sonra yer alan cümleler eksilteli cümlelerdir.

Dedi yüklemi ile kendisinden sonra sıralanan nesnelere arasında mutlaka nokta, virgül veya noktalı virgölün (nokta en dikkat çekici olanıdır) kullanılması, sıralanan nesnelere ilk *dedi* yüklemine nesnelere olmadığını, söylenmemiş olan bir *dedi* yüklemine nesnelere olduğunu, dolayısıyla da bu söz dizisinin devrik bir cümle olmadığını göstermektedir.

Bu tipteki eksilteli cümlelerin eksiltinin sebepleri arasında gösterilen en az çaba ilkesiyle oluşturulduğunu düşünmek de mümkün değildir. Çünkü zaten bu cümleler bir tek “*dedi*” yüklemi kullanılarak da oluşturulabilmektedir.

Aşağıdaki metinde, anlatıcının kahraman tarafından söylendiğini aktardığı bölümde beş cümle vardır.

-*Bunlar mektebin göze görünen kısımları, dedi.// Manevi ciheti nasıl acaba? //Hayat biraz reybi yaptı. // Çok faal ve işgüzar görünen insanlardan daima bir parça şüphe ediyorum... // Keza görünüşü, gösterişi çok mükemmel olan müesseselere de pek ehemmiyetim yoktur. // (Güntekin, 2019).*

Bu metinde yer alan yüklemi *dedi* olan ilk cümleden sonraki dört cümle eksiltelidir. Her birinin yüklemine söylenmemiş olan *dedi*’dir.

Bunlar mektebin göze görünen kısımları, dedi.

Manevi ciheti nasıl acaba? (dedi)

Hayat biraz reybi yaptı. (dedi)

Çok faal ve işgüzar görünen insanlardan daima bir parça şüphe ediyorum... (dedi)

Keza görünüşü, gösterişi çok mükemmel olan müesseselere de pek ehemmiyetim yoktur.(dedi)

Bu cümlelerdeki eksiltinin sebebi en az çaba ilkesi değildir. Çünkü cümle yüklem tekrarı olmadan şu şekilde de oluşturulabilirdi:

“ *Bunlar mektebin göze görünen kısımları, manevi ciheti nasıl acaba? Hayat biraz reybi yaptı, çok faal ve işgüzar görünen insanlardan daima bir parça şüphe ediyorum, keza görünüşü, gösterişi çok mükemmel olan müesseselere de pek ehemmiyetim yoktur dedik.* ”

Bu eksiltili cümle modeli en az çaba yasasıyla ilgili değil, muhtemelen ya metinde sağlanmak istenen vurgu ile ya da yüklemelerin okuyucu / dinleyici tarafından bilindiğinin farz edilmesiyle ilgilidir.

Kaynaklar

- Böler, T. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Coşar, A. M. (1997). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir adlı eserlerindeki cümlelerde unsur dizilişi ve kuruluş ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gümüşatam, G. (2013). Eksiltim (Ellipsis) ve Türkçede eksiltim türleri, *Turkish Studies*, 8(1), 1539-1552.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit yayınları.
- Karahan, L. (2015). *Türkçede sözdizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özmen, M. (2008). Türkçede dolaysız anlatım. *XX. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 12-13 Mayıs 2006, s. 265-276, İstanbul: T:C: Maltepe Üniversitesi Yayınları
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin sözdizimi*, Adana: Karahan Kitabevi
- Türkmen, E. (2018). Türkçede aktarma cümleleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(9), 274-285.
- Üstünova, K. (1999). Eksilti ya da sıfır tekrar. *U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Üstünova, K. (2010). Metin incelemelerinde eksilti-eksiklik ayrımı, *V. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 25-28 Eylül 2010, Kırcaali- Bulgaristan, s. 63-69.

Örneklerin Alındığı Kaynaklar

- Abasıyanık, S. F. (2001). *Bütün Eserleri- 10, Açık Hava Oteli, Konuşmalar Mektuplar*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Ağaoğlu, A. (2014). *Bir düşün gecesi, dar zamanlar-2*. İstanbul: Everest Yayınları
- Atay, O. (2000). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınevi
- Baykurt, F. (2015). *Keklik*. İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Güntekin, R. N. (2019). *Acımak*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Kulin, A. (2012). *Gece sesleri*. İstanbul: Everest Yayınları
- Kulin, A. (2018). *Güneşe dön yüzünü*. İstanbul: Kitab-ı Hayat
- Kutlu, A. (2001). *Emir beyin kızları*. Ankara: Bilgi Yayınevi

- Safa, P. (1964). *Matmazel Noraliyanın koltuğu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitap Evi, 2. Baskı.
- Seyfettin, Ö. (1998). *Ömer Seyfettin bütün eserleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Seyfettin, Ö. (2010). *Diyet*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Seyfettin, Ö. (2013). *Kütük*. İstanbul: Parıltı Yayınları
- Seyfettin, Ö. (2020). *Pembe incili kaftan*. İstanbul: Birey Yayıncılık
- Tahir, K. (1969). *Devlet ana*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Tanpınar, A. H. (2005). *Beş şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tanpınar, A. H. (2013). *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tanpınar, A. H. (2017). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tunç, A. (2002). *Ömür diyorlar buna*. İstanbul: Alt Kitap- Yaşantı
- Uşaklıgil, H. Z. (1988). *Mai ve siyah*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

Extended Abstract

The sentence is defined in all grammar books, among other things, by its most basic characteristic, judgment. The declarative element in the sentence is either a conjugated verb or a noun conjugated with a copulative verb. Sentence types are classified as predicate based. Being a noun or a verb, its place in the sentence and its meaning are the basic elements of classification in sentence analysis.

According to the place of the predicate, sentences are called inverted or regular sentences. Inverted sentences are sentences that do not have a predicate at the end. In regular sentences, the predicate is found at the end due to the structure of Turkish. However, the inflected element at the end of a sentence is not always the predicate of that sentence.

Language, the most effective way of communication, is shaped according to the need in communication. Sometimes one word is enough to express ourselves, sometimes tens of words are not enough.

While using the language, there are some ways that are used for purposes such as strengthening, facilitating or emphasizing the expression without interrupting and breaking the communication. Among these, elliptical or inverted sentences could be counted.

The subject of this article is a type of elliptical sentences in which the reported speech is the object of the sentence whose predicate is the verb de- (to say).

The purpose of this article is to draw attention to an approach that seems to be misinterpreted during syntactic studies.

In our study, we have found out that a sentence type made with the reduction of the predicate dedi have not been noticed and it has been misinterpreted that the predicate at the end of the reported statement is the predicate of the sentence.

The type of sentence in question is a type of sentence in which the reported statement is the object and the predicate dedi is used and some objects of the predicate dedi are ordered after the predicate dedi. However, it is an elliptical sentence.

The sentence type, which we discussed in the article and said to be elliptical, has not been evaluated independently in grammars and syntax resources. However, we understand that through the examples given in two sources while covering direct statement and elliptical sentences, the topic is not covered with our perspective.

Our point is how to evaluate the objects in a sentence when its objects are reported statements and used after the predicate when some the reported statement objects are used before the predicate and some are used after the predicate.

In the sentences in which the reported statements are the objects and the predicate dedi is used and in the sentences the objects of the dedi predicate used after the predicate, the sentences after the dedi are elliptical sentences.

The use of a period, comma or semicolon (the period, the most remarkable) between the predicate dedi and the objects following shows that the objects following are not the objects of the first dedi and so the sentence is not an inverted one.

It is not possible to think that these sentences are the results of the least effort principle as they can be made using only one dedi predicate.